

शोधनिर्देशक
शशाङ्कशेखर चटर्जी
सहप्राध्यापक, त्रि.वि.

दैलेखी भाषिकाका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगञ्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दोस्रो पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तोता

कमला आचार्य
परीक्षा रोल नं. : ५५००७२
रजि.नं. : ३११८६-९३
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगञ्ज, बाँके
वि.सं. २०६७
शैक्षिक सत्र : २०६४।०६६

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षकी छात्रा कमला आचार्यले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत 'दैलेखी भाषिकाका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन' नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०६८।१०।०२

शोधनिर्देशक
शशाङ्कशेखर चटर्जी
सहप्राध्यापक, त्रि. वि.
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज, बाँके

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगञ्ज

स्वीकृति-पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षकी छात्रा कमला आचार्यद्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत 'दैलेखी भाषिका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन' नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

.....

शशाङ्कशेखर चटर्जी
शोधनिर्देशक

.....

बाह्य परीक्षक

.....

गिरिराज पौडेल
विभागीय प्रमुख

मिति- २०६८।१०।११

कृतज्ञताज्ञापन

‘दैलेखी भाषिकाका व्याकरणात्मक कोटिको अध्ययन’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँपत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु सह-प्राध्यापक शशाङ्कशेखर चटर्जीज्यूको निर्देशनमा तयार गरेकी हुँ । आफ्नो व्यस्त समयका बीच पनि यो शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा आफ्ना अमूल्य समय मेरो निम्त अति नै सौहार्दपूर्ण निर्देशन एवम् ज्ञानवर्द्धक सल्लाह, सुभाष र सामग्री दिएर अविस्मरणीय सहयोग गर्नुहुने महानन्द जोशी साथै सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । उहाँहरूले लगाउनु भएको गुण म कहिल्यै बिर्सने छैन ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख उपप्राध्यापक गिरिराज पौडेलज्यूप्रति कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सदैव प्रेरणा, सहयोग प्रेम दिनुहुने आदरणीय माता श्रीमती दुर्गा आचार्य पिता प्रभाकर आचार्यप्रति म सदा ऋणी रहनेछु । त्यसैगरी शोधकार्यमा सहयोग गर्नुहुने मेरा श्रीमान् जीवराज तिमिल्सेनाज्यूप्रति हृदयदेखि नै कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा दैलेखी भाषिका सम्बन्धी सामग्री सङ्कलन गर्दा अविस्मरणीय सहयोग गर्नुहुने भान्जा पूर्ण आचार्य, छोरा नवीन र छोरी दीक्षा तिमिल्सेनाप्रति आभारी छु । उहाँहरूले सहयोग नगरेको भए मेरो यो अध्ययन पूरा हुने थिएन ।

कुनैपनि भर्को नमानेर छिटोछरितो र शुद्ध रूपमा टङ्कण गरी सहयोग गर्नु हुने न्यु लुम्बिनी पुस्तक पसल, नेपालगन्जका सञ्चालक सबिन लुङ्गेललाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज नेपाली विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

२०६८।०९।१५

कमला आचार्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज, बाँके
२०६८

विषयसूची

परिच्छेद एक शोधपरिचय

१.१	शोध शीर्षक	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	२
१.५	शोधकार्यका उद्देश्यहरू	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	अध्ययनको औचित्य र महत्व	४
१.८	अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.९	सैद्धान्तिक ढाँचा र शोधविधि	५
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५

परिच्छेद दुई दैलेखी भाषिकाको सामान्य परिचय

२.१.	नामाकरण	७
२.२.	सीमाङ्कन	९
२.३	भौगोलिक संरचना	१४
२.४	सामाजिक साँस्कृतिक संरचना	१६
२.५	दैलेखी भाषिकाको उद्भव र विकास प्रक्रिया	१८
२.५.१	प्राचीनकाल (१०३८ देखि १५ औं शताब्दीसम्म)	१८
२.५.२	माध्यमिक काल (१५ औं शताब्दीदेखि १८ औं शताब्दीसम्म)	२०
२.५.३	आधुनिक काल (वि.सं. १८२५ देखि हालसम्म)	२१
२.६	दैलेखी भाषिकाका सामाजिक तथा भौगोलिक उपभेद	२२
२.६.१	भाषा, भाषिका र व्यक्तिभाषा	२२
२.६.२	भाषिका	२३
२.६.३	दैलेखी भाषिकाका सामाजिक भेद	२५

२.६.४ दैलेखी भाषिकाका भौगोलिक भेद	३०
-----------------------------------	----

परिच्छेद तीन

नामिक पदका व्याकरणिक कोटि

३.१ नामिक पद र व्याकरणिक कोटिको परिचय	३५
३.२ नामका व्याकरणात्मक कोटि	३६
३.२.१ नाममा लिङ्ग	३६
३.२.२ नाममा वचन	३९
३.२.३ नाममा आदर	४१
३.२.४ नाममा कारक	४२
३.३ सर्वनामका व्याकरणिक कोटि	४५
३.३.१ सर्वनामका मूलरूप	४५
३.३.२ सर्वनाममा वचन	४६
३.३.३ सर्वनाममा आदर	४९
३.३.४ सर्वनामका कारक	५०
३.४ विशेषणका व्याकरणिक कोटि	५१
३.४.१ विशेषणको परिचय	५१
३.४.२ विशेषणमा लिङ्ग	५२
३.४.३ विशेषणमा वचन	५४
३.४.४ विशेषणमा आदर	५६
३.४.५ विशेषणमा कारक	५७

परिच्छेद चार

क्रियावर्गका व्याकरणिक कोटि

४.१ क्रियापदको परिचय	५९
४.२ क्रियापदका काल	६०
४.२.१ भूतकाल	६०
४.२.२ अभूतकाल	६१
४.३ क्रियापदका पक्ष	६४
४.३.१ सामान्य भूत	६४
४.३.२ अपूर्ण पक्ष	६५

४.३.३ पूर्ण पक्ष	६९
४.४ क्रियाको भाव	७५
४.४.१ निश्चयार्थक	७५
४.४.२ अज्ञार्थक	७६
४.४.३ इच्छार्थक	७६
४.४.४ सम्भावानार्थ	७७
४.४.५ सङ्केतार्थक	७८
४.५ अकरण	७९
४.५.१ अग्रभागमा न प्रत्यय	७९
४.५.३ अन्त्यभागमा न प्रत्यय	७९

परिच्छेद पाँच
अव्यय वर्गका व्याकरणिक प्रकार्य

५.१ अव्यय पदको सामान्य परिचय	८१
५.१.१ क्रियाविशेषण	८१
५.१.२ नामयोगी	८४
५.१.३ संयोजक	८५
५.१.४ निपात	८६
५.१.५ विस्मयादिबोधक	८६

परिच्छेद छ
उपसंहार

८९-९२

सन्दर्भग्रन्थसूची

परिशिष्ट

सङ्क्षेपीकरण-सूची

<u>सङ्क्षेपीकृत शब्द</u>	<u>साङ्केतिक अर्थ</u>
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स.	जिल्ला विकास समिति
न.पा.	नगरपालिका
ने.रा.प्र.प.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रा.	प्राध्यापक
पृ.	पृष्ठ
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	निम्नमाध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	विक्रम सम्वत्
ऐ.	ऐजन्
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय